

УДК 331.556.46(477)«2014/2017»

НІКОЛАЄЦЬ Катерина,

д. і. н., професор, професор кафедри економічної теорії
та конкурентної політики Київського національного
торговельно-економічного університету

ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ У 2014–2017 рр.

Досліджено основні чинники, які визначали умови та характер зовнішньої трудової міграції в Україні протягом 2014–2017 рр. Визначено основні напрями трудової міграції в умовах посилення конкуренції на ринку праці, військових дій на Донбасі та економічної кризи. Висвітлено специфіку попиту на кваліфікованих спеціалістів в умовах поглиблення євроінтеграції та формування державної політики у сфері працевлаштування населення.

Ключові слова: соціальна політика, міграційна політика, міграція населення, зайнятість населення, трудова маятникова міграція.

Николаец Е. Внешняя трудовая миграция в Украине в 2014–2017 гг. Исследованы основные факторы, которые определяли условия и характер внешней трудовой миграции в Украине в 2014–2017 гг. Определены основные направления трудовой миграции в условиях усиления конкуренции на рынке труда, военных действий на Донбассе и экономического кризиса. Освещена специфика спроса на квалифицированных специалистов в условиях углубления евроинтеграции и формирования государственной политики в сфере трудоустройства населения.

Ключевые слова: социальная политика, миграционная политика, миграция населения, занятость населения, трудовая маятниковая миграция.

Постановка проблеми. Тривалий економічний тиск Російської Федерації з використанням цінової політики у сфері постачання енергоносіїв в Україну у 2014 р. поєднався з агресивними діями стосовно нашої країни. Анексія Криму та початок збройного протистояння на Донбасі призвели до втрати контролю над частиною українських земель. Це негативно позначилося на розвитку вітчизняної економіки, наслідком чого стало зростання масштабів зовнішньої трудової міграції, масштаби якої складно точно оцінити. Причиною цього є умовність статистичних даних, значну частину яких Держстат отримує на основі оцінок, а не конкретних цифр. Тому одним із вагомих індикаторів, який характеризує обсяги зовнішньої трудової міграції, стає кількість штатних працівників. Їх середньооблікова кількість охоплює осіб, які перебувають у трудових відносинах із підприємством і отримують

заробітну плату, крім тимчасово відсутніх працівників, за якими зберігається місце роботи (перебувають у відпустках по вагітності та пологах або у додатковій відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею віку, визначеного законодавством, проходять військову службу за призовом під час мобілізації), працюючих за цивільно-правовими договорами, й обчислюється в середньому за певний період.

Варто враховувати, що скорочення кількості штатних працівників відбулося й за рахунок неможливості їх обліку на тимчасово непідконтрольних Україні територіях, а також за рахунок змін структури зайнятості в Україні. Перерозподіл у працевлаштуванні між різними галузями виробництва через зміну попиту і пропозиції робочої сили виявився важливим чинником трудових міграцій. Проте твердження, що зовнішня трудова міграція до країн ЄС обумовлена переважно «втратою традиційного російського ринку», не виглядають беззаперечними.

Мотивація переміщення частини українських працівників до країн Європи, як видається, спирається на набагато ширше коло чинників, визначення яких важливе для формування державної політики, спрямованої на перешкодження відтоку кваліфікованих кадрів за кордон.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти обраної теми дослідження представлені у працях А. Арсеєнка, Н. Толстих, А. Гайдуцького, І. Прибиткової [1–3], де визначено чинники, що обумовлювали еміграцію частини працездатного населення з України, а також основні напрями трудової міграції та наслідки зростання її обсягів для економіки України. Водночас поза увагою дослідників залишалися зміна вектора зовнішньої трудової міграції в умовах загострення збройного протистояння на Донбасі та поглиблення процесу євроінтеграції України.

Метою дослідження є визначення основних тенденцій зовнішньої трудової міграції з урахуванням змін її основних напрямів у зв'язку із поглибленням євроінтеграції України та тимчасовою втратою контролю над частиною українських територій.

Матеріали та методи. У дослідженні використано матеріали статистичних досліджень, дані Державної міграційної служби України, окремі нормативно-правові акти та виступи представників вищого керівництва України з узагальнюючими доповідями про стан справ у державі. За дотримання принципів об'єктивності, поєднання історичного та логічного аналізу було використано статистичний та біхевіористичний методи наукового дослідження та методи наукової абстракції.

Результати дослідження. Формування та розвиток ринкової економіки в Україні зумовили низку чинників, які визначали причини і характер зовнішньої трудової міграції. Поступова деградація системи безкоштовної освіти та медицини, зростання вартості комунальних послуг суттєво збільшили навантаження на сімейний бюджет багатьох українських родин. Перехід до ринкової економіки забезпечив попит на якісне житло, засоби зв'язку, побутову техніку, а також сприяв

формуванню потреби на отримання стартового капіталу для налагодження бізнесу, який зростав за відсутності розвиненої системи кредитування. Фактично в українських реаліях лише особи, наближені до владних структур, могли тривалий час отримувати кредити, що в умовах інфляції було досить зручно. Приватизація промислових підприємств у другій половині 1990-х років стала засобом створення великих фінансово-промислових груп (ФПГ), які забезпечили собі контроль над значною частиною української економіки. У таких умовах найпомітнішою ознакою соціальної структури українського суспільства стало масштабне майнове й економічне розшарування. Не маючи можливості чи бажання інтегруватися у бізнес-структури, пов'язані із ФПГ, частина українських громадян вдалася до тимчасової роботи за межами України як методу отримання коштів, необхідних для відкриття чи подальшого ведення бізнесу. Це стимулювало зростання масштабів закордонної трудової міграції і поступового скорочення кількості штатних працівників, яке було помітним ще до 2014 р. З 2010 до 2013 рр. кількість штатних працівників в Україні зменшилась з 10,76 млн до 10,16 млн осіб (на 5,6 %). У товарному, комерційному секторі сільського господарства у цей період кількість штатних робочих місць зменшилась з 597,6 тис. до 505 тис. (на 15,5 %), у будівництві – з 390,3 тис. до 295 тис. (на 24,4 %), в обробній промисловості – з 1,86 млн до 1,71 млн (на 8,1 %) [4, с. 51, 54].

Впродовж тривалого часу основним мотивом зовнішньої трудової міграції було одержання коштів для подальшого використання їх в Україні. Проте впродовж 2014–2017 рр. мотивація зовнішньої трудової міграції була певною мірою розширена. Воєнні дії на Донбасі, які почалися у 2014 р., потребують мобілізації сил населення України для відсічі ворогу, не змінили «споживацького» ставлення абсолютної більшості роботодавців до працівників. Ставка на порівняно дешеву робочу силу тривалий час була вагомим аргументом вітчизняних підприємців та промисловців у вибудовуванні стратегії протистояння у конкурентній боротьбі на зовнішніх ринках. Таке відношення сформувало у багатьох найманих працівниках чітке уявлення, що за існуючих обставин реалізуватися як професіонал в Україні неможливо. Низька оплата праці та перешкоди на шляху самореалізації обумовлювали негативне ставлення багатьох молодих людей до перспектив пошуку гідної роботи на Батьківщині. Тим більше, що оплата у гривнях без індексації відповідно до розмірів інфляції додатково сприяло зацікавленості у роботі за кордоном для забезпечення оплати праці у «твердій валюті». Із загальної кількості економічно активного населення України віком 15–70 років, що становила у 2015 р. 18 млн осіб, лише 16,3 млн були зайняті економічною діяльністю, а решта (1,7 млн) утворили потужний контингент безробітних, які активно шукали роботу як самостійно, так і за допомогою державної служби зайнятості [3, с. 319].

Водночас стало помітним зростання лояльності урядів частини країн ЄС до українських трудових мігрантів, яке виявилось у збільшенні квот та дозволів на роботу, які отримали вихідці з України. Польща, Литва та Чехія, виявивши чи не найбільше серед країн ЄС зацікавлення в українських трудових мігрантах, змогли використати на свій зиск переорієнтацію міграційних потоків із російського ринку праці на європейській. Введення безвізового режиму стало важливим засобом зростаючого залучення українських громадян до роботи у країнах ЄС.

Поруч з тим значна частина українських трудових мігрантів, які працюють у країнах ЄС, не пориває остаточно зв'язків із Батьківщиною. За результатами дослідження Міжнародної організації з міграції (МОМ), заощадження українських трудових мігрантів становили у 2014 р. близько 4 млрд дол. США, більше 60 % яких планували використати саме вдома [5]. Це можна пояснити віковою структурою українських трудових мігрантів та рівнем їх освіти, адже серед трудових мігрантів переважали чоловіки, найбільш численною частиною серед яких були особи 30–44 років (понад 40 %). 41 % трудових мігрантів мали середню або середню спеціальну освіту, 36 % – вищу освіту [6, с. 13]. Більшість чоловіків із західних областей України, залишаючи вдома родини, їхали за кордон працювати заради підвищення рівня сімейного добробуту. Середній вік таких працівників передбачав існування вже сформованого світогляду з чітким усвідомленням мети діяльності, тому їх рішення про виїзд за кордон не було спонтанним. Крім того, для західноукраїнського населення сезонна трудова міграція упродовж тривалого часу була звичним явищем і не означала остаточного розриву зв'язків із Батьківщиною.

Про збереження зв'язків заробітчани із Батьківщиною можуть свідчити результати аналізу напрямів зарубіжної трудової міграції. Українці в основному виїжджали на роботу до сусідніх країн, свідомо чи підсвідомо залишаючи для себе можливість порівняно легкого повернення. Додатково стимулювало усвідомлення порівняно елементарної соціалізації у невіддалених країнах, де спосіб життя був відносно зрозумілим на противагу усталеним порядкам у віддалених державах. Відповідно до даних міжнародної організації з міграції у 2014–2015 рр. найбільше українських громадян виїздили на роботу до РФ, Білорусі, Польщі, Чеської Республіки та Італії. При тому, якщо серед українських мігрантів у РФ (60 %) та Білорусі (52,8 %) переважали короткострокові, то у Польщі (67,62 %), Чеській Республіці (77,3 %) та Італії (87,2 %) – переважно довгострокові [6, с. 13].

Це було одним із свідчень привабливості країн ЄС для постійного проживання порівняно із Російською Федерацією, куди переважно виїжджали лише в пошуках заробітку. Помітним було бажання українців у 2014–2015 рр. залишитися у тих країнах ЄС, де рівень життя був кращим. А за даними дослідження МОМ у 2014–2015 рр. поза

межами України для здійснення трудової діяльності перебували близько 688 тис. українських громадян [7].

Впродовж 2016–2017 рр. стала більш помітною зміна вектора зовнішньої трудової міграції українців. Кількість тих, які бажали поїхати на роботу до Росії, скоротилась вчетверо і становила лише 6 %. Водночас суттєво зросла кількість тих, хто бажав працювати у Польщі, Німеччині або інших країнах ЄС. Головною причиною був порівняно високий рівень оплати праці. Але аналіз структури зайнятості трудових мігрантів свідчив про те, що абсолютна більшість з них працювали на роботах, що не вимагали високої кваліфікації, рівня освіти чи менеджерських здібностей. Більше 50 % працівників були зайняті у сфері будівництва, близько 25 % виконували сільськогосподарські роботи, близько 10 % – різного роду домашню роботу і лише 3 % працювали у сфері ІТ-технологій. При тому, якщо у Росії близько 75 % українських трудових мігрантів працювали на будівництві, то в ЄС вибір роботи виявився набагато ширшим і включав сільське господарство, хатні роботи, працю у сфері обслуговування [5].

Важливо, що від виїзду на роботу за кордон українських трудових мігрантів не утримували проблеми з працевлаштуванням, труднощі спілкування, можливість стати жертвами різного роду афер і залишитися без оплати праці. До цього мігрантів спонукало збереження порівняно низької привабливості роботи в Україні та зростання масштабів зовнішньої трудової міграції. Результати опитування МОМ навесні 2015 р. показали, що 8 % українців планували найближчим часом знайти роботу за кордоном або вже її знайшли. За даними аналогічного дослідження 2011 р. таких було 5,5 % [8]. Інше соціологічне опитування того ж 2015 р. показало, що практично 21 % дорослого населення бажає емігрувати з України. Проте лише 6,66 % опитаних громадян щось конкретне зробили для того, щоб емігрувати з України [9].

До 2017 р. для багатьох трудових мігрантів робота поза межами України все ще розглядалася лише як засіб покращення матеріального становища. На користь цього свідчило те, що близько 2/3 таких працівників працювали за кордоном неофіційно, а отже, не мали надійного правового захисту [5]. Це дещо обмежувало соціалізацію осіб віком 30–40 років, які становили переважну більшість зарубіжних українських трудових мігрантів. Водночас поступово поруч із особами старшого віку зацікавленість у праці чи навчанні за межами України виявляла українська молодь. Німецький Фонд імені Фрідріха Еберта (*Friedrich Ebert*) та Центр «Нова Європа» спільно з соціологічною компанією *Gesellschaft für Konsumforschung Ukraine (GfK Ukraine)* у 2017 р. провели дослідження поглядів та оцінок осіб віком від 14 до 29 років. Результати показали, що 76 % молодих людей ніколи не перебували поза межами України. Водночас майже третину молоді турбувала проблема безробіття [10]. Різке збільшення бажаних поїхати за кордон на навчання спостерігалось у 2017 р., але значна кількість

таких молодих людей вже не планувала повертатися в Україну після завершення навчання. Зростаюча кількість трудових мігрантів обирали місцем роботи Польщу. Протягом 2010–2016 рр. кількість запрошень на роботу до цієї країни зросла зі 180 тис. до 1 млн 300 тис. Тільки протягом першого півріччя 2017 р. було видано 750 тис. запрошень для українських трудових мігрантів, а загальна їх кількість за рік згідно з оцінками польських експертів, озвучених у засобах масової інформації, сягнула 1,8–2 млн. За прогнозом на 2018 р. це число може сягнути 3 млн. Міністр внутрішніх справ Польщі Маріуш Блашак на початку 2018 р. навіть заявив, що імміграційна криза ЄС та зростання мігрантів з України вимагають створити нову стратегію імміграційної політики [11]. З одного боку, ці цифри можуть бути уточнені з огляду на прагнення Польщі перебільшити кількість українських трудових мігрантів для скорочення кількості біженців, що мають бути прийняті країною в рамках квот ЄС, а з іншого – вони ілюструють зростання кількості українських трудових мігрантів у Польщі і зацікавленість країни у їх збільшенні.

Усвідомлення непривабливості роботи в Україні вже впродовж 2016–2017 рр. трансформувалося у проблему загальнодержавного значення. В аналітичній доповіді до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році» відзначалося, що трактування низьких заробітних плат як конкурентної переваги у попередні десятиліття призвело до системної кризи ринку праці, що зумовило зменшення частки оплати праці у ВВП до 36,8 % у 2016 р. Тут констатовалося згортання можливостей реалізації економічного потенціалу працюючого населення в Україні та збільшення залежності населення від доходів, зароблених за кордоном. На користь такого твердження було наведено дані про грошові перекази із зарубіжжя у 2016 р. та в I кварталі 2017 р., які перевищили 14 % обсягу витрат на оплату праці в Україні, що у 1,5 раза більше, ніж у 2013 р. (9,3 %). Висновок авторів аналітичної доповіді був невтішним: відставання рівня зарплат (не лише порівняно з країнами ЄС) дестимулювало економічну активність громадян в Україні та посилювало ризики трудової еміграції [12, с. 515].

У 2017 р. дослідниками констатовувався дефіцит кваліфікованих працівників у багатьох сферах економічної діяльності. Продовжилося зменшення загальної кількості висококваліфікованих спеціалістів галузевих науково-дослідних інститутів та конструкторських бюро, особливо в оборонних галузях промисловості [13].

Це певною мірою нівелювало економічний ефект використання надходжень до України коштів трудових мігрантів. Аналіз визначення цільового призначення зароблених грошей вже у 2014–2015 рр. свідчив про деяку невпевненість трудових мігрантів у перспективах їх інвестування в Україні. Згідно з даними МОМ щодо розподілу переказаних мігрантами в Україну коштів за цілями використання, 9 % призначалося

для купівлі товарів тривалого зберігання, 17 % – для інвестування в житло, 25 % – на споживчі витрати (їжа, одяг), 42 % – для заощадження і 6 % – на інші потреби [7, с. 20]. Порівняно велика питома вага коштів, визначених на поповнення заощаджень, свідчила саме про непевність заробітчан щодо перспектив подальшого економічного розвитку країни. Водночас грошові перекази зарубіжних українських трудових мігрантів залишалися важливим джерелом доходу. Серед приватних переказів, що надходили в Україну і обліковувалися Національним банком при обрахунку платіжного балансу, перекази трудових мігрантів становили більшу частину. Загальна їх сума була найбільшою у 2013 р., у 2014 р. вона скоротилась на 24 %, а у 2015 р. – на 20,6 % порівняно з попереднім роком. Проте на тлі масштабної економічної кризи частка переказів у ВВП в 2014 р. становила майже 5 %, а у 2015 р. – 5,7 %. І якщо протягом 2010–2012 рр. сума приватних переказів з-за кордону майже дорівнювала обсягу прямих іноземних інвестицій, то у 2013–2014 рр. значно їх перевищила [2]. Цілком ймовірно, що урядові кола України, ситуативно зацікавлені у зростанні такого типу інвестування, вжили певні заходи для розширення його обсягів за можливості подібного залучення коштів, зароблених на теренах ЄС. Саме на території країн Європейського Союзу масштабне використання дешевої української робочої сили могло стати джерелом зростання переказів коштів в Україну.

У контексті переказу заробітчанами коштів в Україну і переорієнтації міграційних потоків варто наголосити, що цьому сприяли саме рішення української, а пізніше й російської сторони щодо переказу коштів. Наприкінці жовтня 2016 р. Україна заборонила діяльність низки російських платіжних систем, в тому числі «Золотої Корони» і «Юністріму». У відповідь на це вже у березні 2017 р. Держдума Російської Федерації ухвалила закон, який обмежує грошові перекази з РФ в Україну за допомогою іноземних платіжних систем. У ньому зазначено, що у разі введення іноземною державою заборон щодо платіжних систем, оператори яких зареєстровані Центральним банком РФ, транскордонний переказ з Росії на територію такої держави може бути здійснений тільки за допомогою оператора, який контролюється російськими юридичними особами [14]. Такі дії сприяли обмеженню кількості трудових українських мігрантів до Російської Федерації та переорієнтації їх частини на ринки праці ЄС. При тому дії уряду, орієнтовані на облік і подальше оподаткування коштів зарубіжних українських мігрантів, свідчили як про порівняно великі масштаби їх переказів в Україну. Якщо загальна сума переказів українських трудових мігрантів у 2016 р. становила у 4–6 млрд дол. США, то прямі іноземні інвестиції в Україну за цей же час оцінювались Держстатом у 4,406 млрд дол. США і надходили переважно з РФ [15]. Це зберігало певну залежність України від дій російської влади. Можливо, що певне сприяння переорієнтації трудових міграційних потоків з РФ до ЄС обумовлювалось прагненням українського керівництва зменшити залежність України від дій російського керівництва у сфері трудової міграції

(наприклад, згідно із рішеннями російської сторони трудові іноземні мігранти мали складати іспит з російської мови і безперервно перебувати на території РФ не більше 90 діб) [16].

Водночас те, що близько 2/3 трудових мігрантів переказували кошти в Україну та зростання масштабів зовнішньої трудової міграції, дозволило пом'якшити проблему безробіття. На початку 2018 року в Україні було зареєстровано 354 тис. безробітних: рівень безробіття за методикою МОП становив у близько 9,7 %. При цьому станом на лютий 2018 р. загальна сума заборгованості по зарплатах дорівнювала 2,4 млрд грн [17], що стимулювало посилення зовнішньої трудової міграції. Спрямування мігрантів до ЄС задовольняє потреби європейських країн у дешевій робочій силі і спричиняє загрозливі темпи зростання її нестачі в Україні. Попит українських роботодавців не лише не зменшується (хоч у цьому між галузями є відмінності), а навпаки, у багатьох компаній виникає дедалі більше проблем із пошуком необхідних кадрів за ті гроші, які вони готові платити [18, с. 13]. Така тенденція стала одним із результатів прискореної інтеграції України у європейський ринок праці, чому сприяв безвізовий режим. Українські промисловці та підприємці виявились не готовими конкурувати на рівних із європейськими роботодавцями через тривалу орієнтацію на збереження порівняно низького фонду оплати праці. Крім того, тривала орієнтація просування по соціальних щаблях в Україні на співпрацю із великими ФПП, які досить часто вдавались до позаекономічної конкуренції, сприяла формуванню уявлень про складність самореалізації висококваліфікованих працівників.

За цих обставин втрата Україною робочої сили продовжуватиме зростати, формуючи дефіцит висококваліфікованих спеціалістів. Уже на розширеному засіданні парламентського комітету з питань науки і освіти 15 листопада 2017 р. було відзначено, що стагнація науково-технічної сфери держави набуває рис невідворотного процесу. Лише впродовж 2015–2016 рр. на 20 % скоротилась кількість працівників у науково-дослідній сфері, на 29 % зменшилася кількість дослідників, з яких 26 % – доктори наук і 38 % – кандидати наук. Не дивлячись на загрозливі тенденції, у держбюджеті зменшено долю витрат на науку на 2 %, а видатків на Національну академію наук України і Національну академію медичних наук України – на 3,7 %. При тому, питома вага загального обсягу витрат на науку у загальному обсязі ВВП у 2016 р. становила 0,48 %, тоді як у країнах ЄС (які перетворились на основних реципієнтів українських трудових мігрантів) цей показник був 2,03 % [19].

Висновки. Впродовж 2014–2017 рр. відбулася зміна основного напрямку трудової міграції українських громадян: за рахунок зменшення мігрантів до РФ різко зросла кількість трудових мігрантів, які працювали на території ЄС. Причиною такої зміни стали не тільки агресивні дії Російської Федерації стосовно України, а й порівняно кращі умови праці та її оплати у європейських країнах. Зростання обсягів трудової

міграції, зумовлене кризовими явищами української економіки та повільним впровадженням реформ, призвело до утворення дефіциту кваліфікованих працівників низки спеціальностей. Подібна тенденція набула рис, які визначають її як одну із загроз національній безпеці держави. Тривала орієнтація українських бізнесових кіл на успіхи у конкурентній боротьбі за рахунок порівняно низьких витрат на робочу силу, призвела до формування стійкого уявлення у значної частини громадян працездатного віку щодо неможливості успішної самореалізації на теренах України. Стали помітними ознаки кризи українського ринку праці, чим досить успішно скористалась Польща. На тлі економічних проблем стало вагомим зростання нагромаджень коштів українських заробітчан. Така тенденція виглядає досить загрозливою з огляду на те, що для деяких областей України (переважно західних) обсяги інвестицій, ініційованих трудовими мігрантами, суттєво переважали прямі іноземні. Визначені тенденції зовнішньої трудової міграції з часом можуть стати проблемою, яку Україна не зможе успішно подолати, залишаючись країною з низькою заробітною платою, для якої характерне зростання кількості зовнішніх трудових мігрантів (у тому числі й за рахунок кваліфікованих працівників). Це може суттєво ускладнити запровадження в Україні інноваційних технологій, реалізацію новітніх державних програм розвитку промисловості та сільського господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арсеєнко А., Толстих Н. Соціальні наслідки радикальних економічних трансформацій в Україні. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. В 2 т. Т. 1. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2014. С. 259–270.
2. Гайдучкий А. Чому трудові мігранти перспективніші за іноземних інвесторів: 6 фактів інвестиційного потенціалу українських гастарбайтерів. URL : <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1367112-chomu-trudovi-migrant-perspektivnishi-za-inozemnih-investoriv>.
3. Прибиткова І. Пересувні ринки праці за доби незалежності України та міграційні плани українців. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2015. С. 316–327.
4. Статистичний щорічник України за 2015 рік. Київ : Державна служба статистики, 2016. 575 с.
5. Вплив мігрантів на розвиток країни лише починають усвідомлювати. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/28330699.html>.
6. Міграція в Україні: факти і цифри. Київ : МОМ, 2016. 32 с.
7. Міграція як чинник розвитку в Україні. Київ : МОМ, 2016. URL : http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.
8. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми. Україна, 2015. URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/pres_kit_gf_iom2015_ua_fn_3_2.pdf.
9. Пересилити себе: чому еміграція залишається вічною українською проблемою. URL : <https://politeka.net.ua/reading/analytics/405455-pereselit-sebya-pochemu-emigratsiya-ostaetsya-vechnoj-ukrainskoj-problemoj>.

10. Покоління Z: кому і чому не довіряє українська молодь? URL : <http://www.dw.com/uk-41894251?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>.
11. Обіцянки та реальність: Польща готує перегляд міграційної політики. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/04/3/7079813>.
12. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». Київ : НІСД, 2017. 928 с.
13. Шевцов А., Боднарчук Р. Кадрове забезпечення у сфері високих технологій: міжнародний досвід та українські реалії. URL : <http://old.niss.gov.ua/monitor/May08/11.htm>.
14. У НБУ прокоментували рішення Росії про обмеження грошових переказів до України. URL : <https://economics.unian.ua/finance/1836941-u-nbu-prokomentuvalishennya-rosiji-pro-obmejenya-groshovih-perekaziv-do-ukrajini.html>.
15. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) із країн світу в економіці України у 2016 році. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/ivu/ivu_u/ivu0416.html.
16. Зміни у міграційному законодавстві РФ. URL : <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/travel-advice/110-ru>.
17. Рынок труда в Украине медленно выходит из зимней спячки: нужны строители и начальники. URL : <https://www.segodnya.ua/economics/business/rynok-truda-v-ukraine-medlenno-vyhodit-iz-zimney-spyachki-nuzhny-stroiteli-ni-chalaniki-1118442.html>.
18. Крамар О. Зміна тренду. Тиждень. 2018. № 7 (535). С. 12–13.
19. Стагнация в научно-технической сфере может привести к необратимым последствиям. URL : <https://economistua.com/stagnatsiya-v-nauchno-tehnicheskoy-sfere-mozhet-privesti-k-neobratimym-posledstviyam>.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2018.

Nikolaets K. External labor migration in Ukraine within 2014–2017.

Background. *The continued economic pressure of the Russian Federation with the use of pricing policy in the field of energy supplies to Ukraine, the annexation of the Crimea and the beginning of an armed confrontation on the Donbass negatively affected the development of the domestic economy, which resulted in an increase in the scope of external labor migration. Redistribution of employment between different branches of domestic production, due to changes in demand and supply of labor, was an important factor in labor migration. The motivation of moving a part of Ukrainian workers to European countries seems to be based on a much wider range of factors, the definition of which is important for the formation of a state policy aimed at preventing the outflow of skilled personnel abroad.*

Analysis of recent research and publications. *Some aspects of the chosen topic of research are presented in the works of A. Arseienko, N. Tolstykh, A. Gaidutsky, I. Prybytkova, where the factors causing the emigration of part of the able-bodied population from Ukraine were determined, as well as the main directions of labor migration and the consequences of the growth of its volumes for the economy of Ukraine. At the same time, the change of the vector of external labor migration under conditions of the aggravation of armed confrontation on the Donbass and the deepening of the process of European integration of Ukraine was left out the attention of researchers.*

The aim of the study is to identify the main tendencies of external labor migration, taking into account changes in its main directions in connection with the deepening of European integration of Ukraine and the temporary loss of control over a part of Ukrainian territories.

Materials and methods. The statistical research data, data from the State Migration Service of Ukraine, separate legal acts and the statements made by representatives of the top management of Ukraine were used in the study. By observing the principles of objectivity, a combination of historical and logical analysis, statistical and behavioral methods of scientific research were used.

Results. The main factors determining the conditions and nature of external labor migration in Ukraine during the period of 2014–2017 are investigated. Its main directions are determined in conditions of increasing competition in the labor market, military operations on the Donbass and the economic crisis. The specificity of demand for qualified specialists in the conditions of deepening of European integration and formation of the state policy in the field of employment of the population is highlighted.

Conclusion. During 2014–2017 the change of the main direction of labor migration of Ukrainian citizens took place: due to the decrease of migrants to Russia, the number of migrant workers who worked in the EU territory has sharply increased. The reason for such a change was not so much the aggressive actions of the Russian Federation in relation to Ukraine, but rather the relatively better working conditions and payment in European countries. The growth of labor migration abroad, caused by the crisis of the Ukrainian economy and the slow implementation of reforms, has led to a shortage of skilled workers in a number of specialties. A similar tendency has come to the features, which define it as one of the threats to the national security of the state. Against the backdrop of economic problems, an increase in the accumulations of Ukrainian laborers has become significant. This tendency seems rather threatening given that for some regions of Ukraine (mostly Western ones), the volumes of investments initiated by labor migrants significantly outperformed direct foreign ones. The identified trends in external labor migration can eventually become a problem that Ukraine cannot successfully overcome while remaining a low-paid country, which is characterized by an increase in the number of foreign labor migrants (including at the expense of highly skilled workers). This can greatly complicate the introduction of innovative technologies in Ukraine, the implementation of up-to-date state programs for the development of industry and agriculture.

Keywords: social policy, migration policy, migration of population, employment of population, labor pendular migration.

REFERENCES

1. Arsejenko A., Tolstyh N. Social'ni naslidky radykal'nyh ekonomichnyh transformacij v Ukraini. Ukrai'ns'ke suspil'stvo: monitoryng social'nyh zmin. V 2 t. T. 1. Kyi'v : In-t sociologii' NAN Ukrai'ny, 2014. S. 259–270.
2. Gajduc'kyj A. Chomu trudovi migranty perspektynishi za inozemnyh investoriv: 6 faktiv investycijnogo potencialu ukrai'ns'kyh gastarbajteriv. URL : <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1367112-chomu-trudovi-migrant-perspektynishi-za-inozemnih-investoriv>.
3. Prybytkova I. Peresuvni rynky praci za doby nezalezhnosti Ukrai'ny ta migracijni plany ukrai'nciv. Ukrai'ns'ke suspil'stvo: monitoryng social'nyh zmin. Kyi'v : In-t sociologii' NAN Ukrai'ny, 2015. S. 316–327.
4. Statystychnyj shhorichnyk Ukrai'ny za 2015 rik. Kyi'v : Derzhavna sluzhba statystyky, 2016. 575 s.
5. Vplyv migrantiv na rozvytok kra'i'ny lyshe pochynajut' usvidomljuvaty. UPL : <https://www.radiosvoboda.org/a/28330699.html>.
6. Migracija v Ukraini: fakty i cyfry. Kyi'v : MOM, 2016. 32 s.
7. Migracija jak chynnyk rozvytku v Ukraini. Kyi'v : MOM, 2016. URL : http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.

8. Doslidzhennja z pytan' migracii' ta torgivli ljud'my. Ukrai'na, 2015. URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/pres_kit_gf_iom2015_ua_fn_3_2.pdf.
9. Peresylyty sebe: chomu emigracija zalyshajet'sja vichnoju ukrai'ns'koju problemuju. URL : <https://politeka.net/ua/reading/analytics/405455-pereselit-sebya-pochemu-emigratsiya-ostaetsya-vechnoj-ukrainskoj-problemoj>.
10. Pokolinnja Z: komu i chomu ne dovirjaje ukrai'ns'ka molod'? URL : <http://www.dw.com/uk-41894251?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>.
11. Obicjanky ta real'nist': Pol'shha gotuje peregljad migracijnoi' polityky. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/04/3/7079813>.
12. Analitychna dopovid' do Shhorichnogo Poslannja Prezydenta Ukrai'ny do Verhovnoi' Rady Ukrai'ny «Pro vnutrishnje ta zovnishnje stanovysshhe Ukrai'ny v 2017 roci». Kyi'v : NISD, 2017. 928 s.
13. Shevcov A., Bodnarchuk R. Kadrove zabezpechennja u sferi vysokych tehnologij: mizhnarodnyj dosvid ta ukrai'ns'ki realii'. URL : <http://old.niss.gov.ua/monitor/May08/11.htm>.
14. U NBU prokomentuvaly rishennja Rosii' pro obmezhenja groshovyh perekaziv do Ukrai'ny. URL : <https://economics.unian.ua/finance/1836941-u-nbu-prokomentuvali-rishennya-rosiji-pro-obmejennya-groshovih-perekaziv-do-ukrajini.html>.
15. Prjami investycii' (akcionernyj kapital) iz krai'n svitu v ekonomici Ukrai'ny u 2016 roci. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/ivu/ivu_u/ivu0416.html.
16. Zminy u migracijnomu zakonodavstvi RF. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/travel-advice/110-ru>.
17. Rynok truda v Ukraine medlenno vyhodit iz zimnej spjachki: nuzhny stroiteli i nachal'niki. URL : <https://www.segodnya.ua/economics/business/rynok-truda-v-ukraine-medlenno-vygodit-iz-zimney-spyachki-nuzhny-stroiteli-ni-chalaniki-1118442.html>.
18. Kramar O. Zmina trendu. Tyzhden'. 2018. № 7 (535). S. 12–13.
19. Stagnacija v nauchno-tehnicheskij sferi mozhet privesti k neobratimym posledstvijam. URL : <https://economistua.com/stagnatsiya-v-nauchno-tehnicheskij-sfere-mozhet-privesti-k-neobratimym-posledstvijam>.